Jeřábek lesní. Foto Petr Šaj.

Samovolně vzniklé březové hájky na bývalém vojenském cvičišti na svazích Slavkovského lesa u Dolního Žandova. Foto Přemysl Tájek.

Jeřábek lesní zaznamenán ve Slavkovském lese

Pavla Tájková, AOPK ČR, Regionální pracoviště Správa CHKO Slavkovský les

„Na bývalém vojenském cvičišti u Dolního Žandova jsem včera vyplašil jeřábka". Tak zněla zpráva Libora Dvořáka z 24. 3. 2020 v elektronické poště. Jeřábek lesní!? Spatřit tento extrémně skrytě žijící druh je snem každého ornitologa! Tak tento ptačí fantom tu skutečně žije?

V mysli mi hned vytanuly vzpomínky na společné bádání s kolegou a prvotřídním ornitologem Pavlem Řepou a na mé první roky na Správě CHKO Slavkovský les. Tehdy ještě pojem jako „pravidelný monitoring" nebyl na našem úřadě vnímán příliš vědecky a do terénu se vyráželo spíše „za odměnu". Jedny z našich prvních společných jízd byly motivovány právě snahou o nalezení jeřábka lesního.

Tento druh se v České republice vyskytuje především na Šumavě, přilehlém Blanském lese a Novohradských horách. Další populace žije v oblasti Beskyd a Jeseníků, nepočetný výskyt byl zaznamenán také v Českomoravské vrchovině, v Krkonoších a v Krušných horách. V říjnu 2002 byl jeřábek pozorován u Františkových Lázní (Šťastný et al. 2006).

Jeřábek vyhledává především staré horské lesy s bohatým podrostem listnatých stromů a keřů. Má rád světliny, zarůstající paseky, přechody mezi jednotlivými typy lesa a lesní cesty. Své teritorium pak téměř neopouští – zřídkakdy přeletuje na vzdálenosti větší než stovky metrů. Zde proto musí po celý rok nalézt dostatek potravy – živí se pupeny listnatých stromů (jeřábů, olší a dalšími), jehnědami bříz a lísek, pupeny vřesu a nejrůznějšími bobulemi, v létě pak bylinami a nejrůznějším hmyzem včetně larev mravenců. Na podzim požírá také nejrůznější semena, bukvice a dokonce malé žaludy a to mnohdy v takovém množství, že se pták nemůže dost dobře pohybovat. V žaludku má tvrdé kamínky a tvrdá semena (šípek, trnka), která pomáhají rozmělnění potravy (Hudec et Šťastný 2005). Obývá většinou polohy mezi 500 až 800 m n. m.

Právě na takových stanovištích jsme se před rovnými deseti lety s Pavlem Řepou na území CHKO Slavkovský les pokoušeli jeřábka najít. Nejlépe se prý jeřábci zjišťují na přelomu září a října. Pečlivě jsme procházeli zejména oblast kolem Nové Vsi a pískali mysliveckými vábničkami. Zvýšenou pozornost jsme ale věnovali i území na svazích Slavkovského lesa mezi Úbočím, Dolním Žandovem a Kynžvartem. Nacházejí se zde totiž rozsáhlé plochy zarůstající již desítky let náletovými dřevinami, především břízou a osikou, na vlhkých místech pak hlavně olší lepkavou a na starých mezích lískou obecnou – pro jeřábka zkrátka ideální biotop. Přesto však tehdy nejvýznamnějším výsledkem zůstalo mé nováčkovské poznání území.

Zda je jeřábek lesní stálým obyvatelem Slavkovského lesa, který jen dlouhodobě unikal pozornosti přírodovědců, nebo se k nám rozšířil nově, případně zmiňovaný nález patří náhodnému hostu, zatím nevíme. Pokusíme se na to však v příštích letech přijít. Při dvou návštěvách žandovského cvičiště s vábničkou se prozatím jeřábka zaznamenat nepodařilo.

Život druhu

Jeřábek lesní (*Bonasa bonasia*) je jediný z rodu tetřevovitých, který žije v monogamních svazcích. Páry se utvářejí již na podzim. Samci si hájí teritorium tenkým pískáním, kterým se ozývají až do počátku května. Samička snáší od dubna do počátku června 4–14 (nejčastěji 10) hnědě skvrnitých vajíček. Hnízdo je, stejně jako u ostatních hrabavých, malá prohlubeň v zemi vystlaná listím, trávou a peřím. Často bývá umístěno u paty stromu, těsně u balvanu, mezi kořeny či pod keříky. O vejce a malá mláďata se stará pouze samička. Již ve stáří 4 dnů se kuřata pokoušejí o první let a v 10 dnech už v noci hřadují na nižších větvích stromů. Tehdy se k nim připojuje kohoutek, který se dosud zdržoval nedaleko.

Celkově se však o životě jeřábka ví vzhledem k jeho skrytému způsobu života jen velmi málo. V přírodě ho obvykle vyplašíme v hustém podrostu na zemi, odkud prudce vzlétá s hlasitými údery křídel do korun stromů. Tehdy můžeme tohoto hrabavého ptáka velikosti koroptve rozeznat také podle tmavého pruhu na konci ocasních per.

Početnost jeřábka

Základ latinského názvu jeřábka (*Bonasa bonasia*) – „bona assa“ – znamená dobrou pečeni. Jeho maso bylo totiž odedávna pokládáno za lahůdku. Do roku 1967 proto u nás patřil mezi oblíbenou lovnou zvěř, dnes je však již chráněn zákonem v kategorii silně ohrožený.

Jeřábek se vyskytuje po celé Sibiři a zasahuje kromě tajgy až do smíšených a listnatých lesů západní Evropy a Dálného východu. V současné době jeho populace v západní Evropě klesá, to je však kompenzováno mírným růstem populace ruské. V České republice se zdá, že je stav populace od 70. let stabilní, odhadován na 900–1800 párů (Šťastný et al. 2006). Odhad je však vzhledem ke skrytému způsobu života jeřábka značně obtížný. ■

Literatura:
Hudec K. et Šťastný K. (2005): Fauna ČR Ptáci 2/I. – Academia, Praha, 572 pp.
Štastný K., Bejček V. et Hudec K. (2006): Atlas hnízdního rozšíření ptáku v České republice. – Aventinum s. r. o., 463 pp.

KRÁTKÉ ZPRÁVY

■ **U toku řeky Teplé**, v okolí Bečova nad Teplou, Vodné, Krásného Jezu a Tepličky, byla v zimním období 2019/2020 provedena správcem toku – Povodím Ohře – **zdravotní probírka a údržba břehových porostů**. Během prací byly odstraněny poškozené, napadené či jinak nebezpečné a nestabilní stromy. Po konzultacích se Správou CHKO Slavkovský les nebyla však část dřevin určených ke kácení skácena celých. Stromy doupné – tedy starší, mohutné dřeviny, často již za zenitem či odumírající a trouchnivějící – byly seřezány na několik metrů vysoká torza, která už nejsou riziková pro bezpečný chod řeky, ale svou nezastupitelnou roli pro rozličné druhy zvířat mohou i v této formě nadále plnit. Torza stromů bývají velmi důležitá mimo jiné pro vývoj hmyzu a v dutinách hnízdící druhy ptáků. Povodí Ohře chceme poděkovat za úspěšnou spolupráci při ochraně biodiverzity okolí řeky.

Biotop jeřábka lesního u Dolního Žandova. Foto Přemysl Tájek.